
Partnerství pro mír – projekt a jeho kritici

Jiří Štěpanovský

Program Partnerství pro mír, schválený Severoatlantickou radou na jejím zasedání v Bruselu ve dnech 10. a 11. ledna 1994, byl výsledkem pokusu USA řešit současně tři hlavní problémy aliance – vztahy k Rusku, vztahy k východní a střední Evropě a nové vymezení poslání NATO v měnící se Evropě.

Pozvání k účasti na Partnerství pro mír bylo na rozdíl od členství v Severoatlantické radě pro spolupráci (NACC) omezeného na státy z oblasti NATO a bývalé Varšavské smlouvy určeno všem zemím Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Zatímco v roce 1991 založená NACC byla převážně diskuzním fórem, účast na Partnerství pro mír umožňuje jak politickou, tak i praktickou vojenskou spolupráci s orgány a členskými státy NATO v oblastech a v rozsahu zčásti vymezeném v Rámcovém dokumentu Partnerství pro mír a zčásti dohodnutém v individuálním účastnickém programu. Kromě toho získávají jeho účastníci právo konzultovat s NATO, pokud „*pocítí přímé ohrožení své územní celistvosti, politické nezávislosti nebo bezpečnosti*“.¹

Kromě odkazu na článek 10 Washingtonské smlouvy ze 4. 4. 1949 neobsahuje ani Výzva, ani Rámcový dokument Partnerství pro mír žádné zmínky o případném budoucím členství jeho účastníků v NATO nebo o zárukách poskytovaných jim ze strany NATO. Pouze jedna značně obecně a nezávazně formulovaná věta ve Výzvě praví: „*Aktivní účast v Partnerství pro mír sehraje důležitou roli v evolučním procesu rozšiřování NATO.*“²

Zrod Partnerství pro mír

Přes tyto celkem jen skromné náznaky o možném budoucím rozšiřování NATO bylo Partnerství pro mír představitelem státního departmentu na půdě Kongresu USA označeno za „*historické rozhodnutí spojenců v NATO*“, pokud jde o jeho rozšiřování, za rozhodnutí „*zásadního významu pro budoucnost Evropy*“, jemuž se dostalo „*nadšené podpory všech našich spojenců a je nyní široce vítáno na Východě* [Evropy – pozn. aut.]“.³ Nadšení všech zúčastněných na Partnerství pro mír však nebylo tak zcela jednoznačné. Tento program se rodil dlouho a těžce. Právě proto, že měl přinést odpověď či řešení přinejmenším tří klíčových otázek, na nichž závisí další existence NATO, byl poznamenán – jako ostatně většina závažných mezinárodních jednání – mnoha kompromisy.

Náročný úkol předložit novou „*velkou strategii*“ pro reorganizaci Západu připadl nově zvolenému prezidentu USA B. Clintonovi, který v duchu svých velkých demokratických předchůdců – F. D. Roosevelta a Harryho Trumana – ve své předvolební kampani sliboval nejen domácí reformy, ale i aktivitu v mezinárodní oblasti. Některé rysy této strategie, zaměřené na oslabení konfliktu a nestability a na posílení kolektivní obrany, demokracie a bezpečnosti vystihovala stať předních odborníků společnosti Rand,⁴ kteří konstatovali, že se po skončení studené války hlavní zdroje konfliktů přesunuly do dvou krizových pásem. Prvním z nich je prostor mezi Německem, Ruskem, Kavkazem a Střední Asii a druhým pásmo táhnoucí se od severní Afriky, Středomoří a Středního východu až po jihozápadní Asii. V severním pásmu se největším zdrojem nebezpečí pro stabilitu Evropy může stát dnes dřímající historické soupeření – geopolitická soutěž – mezi Německem a Ruskem.

Ponevadž jedinou účinnou mezinárodní bezpečnostní organizací v dané oblasti je NATO, je nutné ji přebudovat a vybavit pro nové úkoly, mimo jiné i jejím rozšířením do východní Evropy. NATO je nutné dále „poevropšovat“, obnovit plnou spolupráci Francie, posílit strategickou emancipaci Německa a „začleněním *visegrádských zemí* [Polska, Maďarska, Česká republika a snad Slovenska – pozn. aut.] *jak do ES, tak i do NATO*“.⁵ Začlenění těchto zemí do NATO je i v americkém zájmu. Jejich političtí vůdcové jsou proameričtí a jejich názory na otázky mezinárodní bezpečnosti se téměř shodují s názory USA a dalších „atlantistických“ členů NATO, jakými jsou Velká Británie, Portugalsko a Nizozemsko.⁶ Členství v NATO (obdobně jako v EU) by mohlo být získáváno odstupňovaně, snad prostřednictvím jakýchsi asociačních dohod, stanovících přesná kritéria pro členství. V rozšiřování aliance na Východ by měl být viděn spíše vstřícný krok vůči Rusku než opatření proti němu.

Diskuze o tomto novém rámcovém pojetí NATO probíhala v USA po celý rok 1993. Přední republikánský člen senátního výboru pro zahraniční vztahy Richard Lugar častěji prohlašoval, že by členství v NATO mělo být co nejdříve poskytnuto České republice, Polsku a Maďarsku. Naproti tomu činitelé Clintonovy vlády byli obezřetnější. Byl to zejména státní podtajemník pro evropské a kanadské záležitosti Stephan Oxman, který od počátku srpna 1993 až do zasedání Severoatlantické rady v lednu 1994 soustavně poukazyval na slabá místa návrhu na neprodlené přizvání uvedených východních středoevropských zemí do NATO; jejich ozbrojené síly by nebyly přínosem, rozhodování v NATO by se dále zkomplikovalo, jeho členové by se museli zavázat k tomu, že v případě potřeby provedou ozbrojené zásahy ve východní části střední Evropy, a konečně lze očekávat i námitky ze strany Ruska a Ukrajiny, jestliže by se NATO dále rozšířilo až k jejich hranicím.⁷ Tento poslední argument začal získávat na závažnosti poté, když vedoucí činitelé Ruska (Boris Jelcin, Andrej Kozyrev, Pavel Gračov, Jevgenij Primakov) dávali od podzimu 1993 při různých příležitostech najevo nelibost své vlády nad uvažovaným rozšířením NATO.

Na neformální poradě ministrů obrany členských zemí NATO v Travemünde 20. října 1993 předložilo Nizozemsko za podpory Norska a Belgie návrh na přijetí šesti států střední a východní Evropy za členy aliance, a to v konkrétní perspektivě. Tento návrh však neobstál v soutěži s Američany zdůvodněným Partnerstvím pro mír,⁸ které bylo bez podstatných změn schváleno i na lednovém zasedání Severoatlantické rady v Bruselu. Přestože projekt Partnerství pro mír zcela neuspokojil většinu zemí, kterým byl určen, byl jejich vládami (s výjimkou ruské vlády, která rozhodnutí dlouho odkládala) bez velkého váhání rychle přijat. Současně však řada politiků a znalců mezinárodních vztahů podrobila tento projekt dosti tvrdé kritice. Na jaké hlavní nedostatky projektu poukazovali?

Kritika Američana německého původu

Tvrdé kritice podrobil koncepci Partnerství pro mír ještě koncem listopadu 1993 bývalý státní tajemník ve vládě republikánských prezidentů R. Nixona a G. Forda profesor Henry A. Kissinger. Za hlavní považoval nebezpečí, že se Severoatlantická aliance „*ve vágní nové koncepci Partnerství pro mír rozplyne*“.⁹ Zejména nesouhlasil s názorem, že by mělo být otevřené všem evropským zemím a následnickým státům SSSR, kterým by případně mělo být i jednou umožněno členství v NATO. Rusku, v němž došlo k dvěma pokusům o státní převrat během dvou let, by nemělo být poskytnuto právo veta ve věci členství jiných států v NATO, či dokonce nárok na členství.

Je-li cílem vyhnout se blokům a diskriminaci, vhodný čas pro členství východní Evropy bez Ruska nikdy nenastane, a bude-li vše záviset na Rusku, Moskvě se tím dostane právo veta a případné možnosti rozmělnit současné instituce do bezvýznamnosti. Má-li být členství v NATO přístupné Rusku ve stejné míře jako Polsku, uvazoval dále H. Kissinger, co potom zbude ze společného cíle? Když by mohl být členem Uzbekistán, proč ne Indie? Když by mohl být členem kdokoli od Vladivostoku po Vancouver, když by byl každý spojencem každého, k čemu by ještě bylo atlantické společenství? Buď NATO zdegeneruje, nebo v ní začne Asie vidět nové seskupení bílé rasy proti národům Dálného východu.

Přijatelné řešení pro Rusko i východní Evropu spatřoval H. Kissinger v umožnění Polsku, České republice a Maďarsku volnějšího členství v NATO, jakého požívá Španělsko a Francie, tj. bez nutné účasti v její integrované vojenské struktuře. V takovém uspořádání by žádné mimonárodní síly neoperovaly na východ od bývalé demarkační čáry studené války. Takový plán by proměnil NATO v záruku bezpečnosti, aniž by zvyšoval její útočnou sílu. Dokonce lze předpokládat, že by vytyčení pevné bezpečnostní linie donutilo Rusko odolávat tradičním pokušením. Spolupráce mezi Východem a Západem by tak získala ten nejzdravější možný základ.

Naproti tomu uskutečněním Partnerství pro mír by ve východní Evropě vzniklo vakuum. Kdyby se věci v Rusku vyvinuly špatně a mezi Německem a Ruskem by byla země nikoho, vznikla by situace, která způsobila již mnoho evropských válek. Její možnou obětí by se mohlo stát opět i Polsko. NATO potřebuje posílit svou politickou úlohu a její evropské části by měla být dána větší autonomie na poli vojenském. Pokus o vtažení Ruska do hlavního proudu mezinárodní politiky je správný. Nelze jej však začínat oslabováním NATO, ničením naší záchranné sítě, uzavíral svou stať Henry Kissinger.

Kritika Západoevropana

Ještě před zasedáním Severoatlantické rady se počátkem ledna 1994 kriticky vyslovil k projektu Partnerství pro mír přední francouzský znalec otázek strategie, poslanec za departement Val d'Oise, generální zmocněnec RPR pro záležitosti obrany Pierre Lellouche.¹⁰ Tento projekt označil za „prázdnou formuli, clintonovskou verzi odstavné koleje »konfederace«, kterou kdysi navrhoval Východoevropanům François Mitterrand“.

Samotné lednové zasedání Severoatlantické rady, jehož výsledky byly již počátkem ledna v odborných kruzích v podstatě známy, nazval Lellouche jakousi přehlídkou nevyužitých, ztracených příležitostí. USA nedokázaly s konečnou platností artikulovat vůči západní a východní Evropě i vůči Rusku koherentní politiku a vojenskou strategii. Západní Evropané nedokázali vyvodit závěry z reality, že se USA v podstatě rozhodly zůstat stranou místních evropských (případně kavkazských) konfliktů, a proto ani nestojí o rozšiřování zóny pokrývané NATO o nové demokratické státy střední a východní Evropy.

Ztracenou příležitostí pro Východoevropany bylo, že se jim nedostalo uznání plné příslušnosti k demokratické Evropě, že jsou nuceni stát mimo NATO i mimo Evropskou unii, a tak jsou už předem ponecháni ve sféře vlivu, která se implicitně připisuje Rusům, a budou si proto muset poradit, jak budou umět.

Rovněž byla ztracena příležitost vyžadovat od Rusů bezpečnostní záruky v souladu se zájmy všech Evropanů. Namísto toho, když – byť oslabený – ruský medvěd zvedl tlapu a osoboval si právo veta v bezpečnostní politice svých sousedů, NATO poslušně zařadilo zpátečku. Pierre Lellouche se táže, zda jde skutečně jen o opatnost vůči Rusku, či zda jde naopak o začátek politiky appeasementu. Jako dobrý vlastenec chválí Lellouche francouzskou vládu, která údajně jako jediná měla dosud odvahu k tomu, aby ústy Alaina Juppeho proti ruské politice znovuvytváření impéria protestovala.¹¹

Francouzský politik však navrhuje i řadu opatření směřujících k nápravě kritizovaného stavu: udržet, posílit a znovuvymezit politickou a vojenskou Severoatlantickou alianci, vrátit Francii plně do jejích řad, integrovat východní Evropu jak do EU, ZEU, tak i do NATO při vzájemném přizpůsobování, semknout alianci kolem „nějaké mocné evropské osy“ a řádně ji vyzbrojit tak, aby ji další nepředvídané události jugoslávského typu nezaskočily.¹²

Kritika Středoevropanů

Stať uveřejněná předsedou zahraničního výboru Parlamentu České republiky Jiřím Paynem nedlouho po zasedání ministrů obrany členských zemí NATO v Travemünde vlastně ani kritikou nebyla; byl to spíše hlubší pohled pod povrch věcí a realistické závěry z něho vyplývající. Po výčtu pochybností některých Američanů a protestů a výhrad P. Gračova,

A. Kozyreva, B. Jelcina a S. Stěpašina vůči rozšiřování NATO na východ shrnul J. Payne slovy: „*Spojené státy by chtěly mít v Rusku strategického partnera, ale zároveň mají z Ruska stejné obavy jako evropské státy. Ruská diplomacie toho ovšem úspěšně využívá. Tradičně tam, kde se uvolní prostor pro politický vliv, Rusko neváhá uvolněný prostor obsadit.*“¹³

Společně s bývalým německým kancléřem H. Schmidtem postrádal Payne v závěrech z Travemünde „*důrazně a jednoznačně vyjádření zájmu NATO na nedotknutelnosti hranic střední a východní Evropy*“ a také „*varování, že by pokusy totalitních sil v Rusku zasahovat do demokratizačního procesu v Evropě i třeba formou dopisů znamenaly okamžité ukončení obchodu, pomoci, úvěrů a stálou izolaci od Západu*“. Dále si položil otázku, „*jaké jsou naše perspektivy, když prostor, osvobozený s koncem studené války, byl tak trochu vyklizen pro uplatnění ruských zájmů*“.

Partnerství pro mír bývá přirovnáváno k jakémusi konkurzu na nejúspěšnější kandidáty členství v NATO, v němž uspějí ti, kteří sami vyvinou největší úsilí. Payne proto vyzýval k tomu, abychom si udrželi vedoucí místo v této pomyslné transformační soutěži. Předpokladem toho ovšem je mít jasno v základních společných zájmech.

Nejkritičtěji se však ze Středoevropanů k připravovanému Partnerství pro mír vyjadřovali představitelé Polska. Při své návštěvě ve Washingtonu v polovině prosince 1993 požadoval polský ministr zahraničních věcí Andrzej Olechowski jménem všech čtyř visegrádských zemí výslovný časový sled a jasná kritéria pro členství v NATO a sdělil, že by celá skupina mohla odmítnout účast na Partnerství pro mír v případě, jestliže by jejich cesta do NATO nebyla jasně časově rozvržena a jestliže by tyto země došly k závěru, že „*jde jen o druhou Jaltu*“.¹⁴ Přibližně v téže době prohlásil polský prezident Lech Wałęsa, že by Polsko mohlo odmítnout program Partnerství pro mír, jestliže by nevedl k členství v NATO, a že tento program nezajišťuje bezpečnost východní Evropy, ale ve skutečnosti zvětšuje riziko konfliktu podobného válce v bývalé Jugoslávii.¹⁵

Kritika Američana polského původu

V této velké výměně názorů na otázky budoucí evropské bezpečnosti nezapřel svůj původ varšavský rodák, přední politolog a koncem sedmdesátých let poradce prezidenta USA Jimmyho Cartera pro otázky bezpečnosti Zbigniew Brzezinski.¹⁶ Prohlásil někdy v únoru 1994 Clintonův pokus nahradit zadržování sovětské expanze partnerstvím s demokratickým Ruskem za chybnou strategii, poněvadž směřuje k chybnému cíli a její pravděpodobné geopolitické důsledky budou nebezpečné. Předpoklady, na nichž je tato strategie založena (krajně optimistické hodnocení vnitřního vývoje a zahraniční politiky Ruska), jsou nepodložené. Neopodstatněný je názor, že Rusko je jedinou mocností schopnou zajistit stabilitu uvnitř bývalého Sovětského svazu. Bylo chybou, že v komuniké ze setkání prezidentů Clintona a Jelcina nebyla popřena interpretace „mírotvorné“ mise Ruska v „blízkém zahraničí“ a že Bill Clinton v souvislosti se zásahem ruských vojsk v Gruzii prohlásil: „*Budete pravděpodobně ještě více zataženi do některých z těchto území ve vaší blízkosti právě tak, jako byly Spojené státy ve své blízkosti zapleteny do událostí v Panamě a na Grenadě.*“¹⁷

Brzezinski dále poukazuje na to, že je pokládán za oprávněný strach Ruska před jeho vylučováním a izolováním, a je proto s pochopením přijímán jeho odpor proti rozšiřování NATO na východ, jež má vyplnit bezpečnostní vakuum ve střední Evropě. Z toho důvodu je proto zaváděno volné Partnerství pro mír, které je otevřeno všem. Vzniká otázka, zda je Rusko národním státem, nebo mnohonárodním impériem, státem národním, nebo státem, který se snaží pomocí své armády a hospodářského nátlaku obnovit ruskou říši v jakési konfederované podobě. Tento imperiální protidemokratický trend vývoje Ruska dokládá Brzezinski na příkladech z Krymu, Osetie, Abcházie, Gruzie, Tádžikistánu, Běloruska a Ukrajiny. Zvláštní úloha v tomto vývoji připadá ruským menšinám.¹⁸

V Jelcinově dopise adresovaném šéfům států a vlád USA, Velké Británie, Francie a Německa ze září 1993 si navrhované společné záruky bezpečnosti střední Evropy, poskytnuté Ruskem a NATO, vyložili Středoevropané jako pokus o vytvoření oblastního

kondominia. Jeho konečným důsledkem by vzhledem k ruské vojenské blízkosti a politické lhostejnosti Západu bylo legitimování ruské sféry vlivu. Politická integrace Evropy by se pak fakticky omezila jen na její západní okraje. Ani euroatlantická jednota by tento stav nepřezila a namísto relativní stability v Eurasii a opravdového konstruktivního americko-ruského partnerství by pravděpodobně v Evropě převládla stará mocenská politika.

Recept zní: geopolitický pluralismus

Na rozdíl od Henryho Kissingera, který se ve své výše zmíněné stati zabývá převážně střední Evropou, si je Zbigniew Brzezinski plně vědom toho, že kardinální klíčovou otázkou jsou budoucí vztahy USA k Ruské federaci. Předkládá proto jejich vlastní pojetí. Vychází z nutnosti zajistit se pro případ (doslova říká „pravděpodobnost“), že se Rusko v blízké budoucnosti nestane stabilizovanou demokracií a kdyby jednostranná péče o partnerství s Ruskem mohla při oslabování jiných zájmů jen urychlit obnovení neblaze známého imperiálního ohrožení evropské bezpečnosti.

Ústředním cílem realistické a dlouhodobé strategie USA by se proto mělo stát upevnování geopolitického pluralismu na území bývalého Sovětského svazu. Dosažení tohoto cíle je také předpokladem možného vzniku stabilního, demokratického Ruska. Geopolitický pluralismus by mu napomáhal být dobrým sousedem těch států, s nimiž může ve společném prostoru hospodářsky spolupracovat, aniž by je chtělo či mohlo politicky a vojensky ovládat. Jinak řečeno, Spojené státy by neměly usnadňovat Rusku obnovení impéria, ale poskytnout mu příležitost k tomu, aby se stalo normální státem, jakým je dnes Francie, Velká Británie nebo pootomanské Turecko. Geopolitický pluralismus by v politické praxi znamenal vyvážené poskytování finanční pomoci Rusku i neruským státům, zejména upevnění nezávislé Ukrajiny, protože teprve bez Ukrajiny přestane být Rusko impériem. Spojené státy by se také měly – z přesvědčivých geopolitických i humanitárních důvodů – důrazněji zabývat nutností udržovat mír pomocí mezinárodních prostředků v oblasti Kavkazu, tj. za účasti Ruska, nikoli však jeho výlučným působením.

Přijetí několika středoevropských demokracií do NATO by mohlo být doprovázeno současným uzavřením smlouvy o spojenectví a spolupráci mezi NATO a Ruskem. Takovýto svazek by znamenal jeho uznání za významnou mocnost a současně je zapojoval do širšího rámce eurasijské bezpečnosti. Rozšíření bezpečnostního pásma demokratické Evropy do blízkosti Ruska nedává žádný důvod k omluvám. Perspektivně demokratické Rusko by se samo mělo snažit o sblížení se stabilní a zajištěnou Evropou. Chlácholit ruské imperialisty v této otázce není žádnou pomocí ruským demokratům.¹⁹

Podle Brzezinského je chybou pokládat rozšiřování NATO za vytýčování „nových dělicích čar“ v Evropě, jak o nich mluvil prezident Clinton v lednu 1994 v Bruselu. Je to otázka, jak se zbavit bezpečnostního vakua mezi Ruskem a NATO, vakua, které může v Rusku uvést do pokoušení jedině ty, kteří jsou více než ochotni stavět impérium nad demokracií.

Kolik času zbývá k sebezdokonalení?

Přes všechny uvedené a mnohé další kritiky a výhrady, přicházející jak z členských zemí NATO, tak i ze zemí usilujících o členství v NATO, podepsali do konce května 1994 vedoucí představitelé 16 států (tehdy zatím bez Ruska – které jej podepsalo až 22. 6. 1994 –, avšak včetně Kazachstánu) Rámcový dokument Partnerství pro mír především proto, že jim poskytuje – byť i zatím neurčitou – naději do budoucnosti.²⁰ Obdobná situace vznikla i v Západoevropské unii, která počátkem května 1994 zřídila (vedle instituce „přidruženého členství“ pro členy NATO, kteří do ZEU ještě nevstoupili) pro středoevropské a některé další kandidáty i jakési čekatelství na „přidružené členství“ zvané „přidružené partnerství“. Protože ani v Evropské unii není vztah k uchazečům o mnoho odlišný, jedná se zřejmě o jev, který má hlubší příčiny. Naznačuje, že západní organizace nemají jasnou zásadu

ní strategii, že jejich členské země ještě nedosáhly dohody o dalším společném postupu, a proto odsouvají závažnější rozhodnutí na pozdější dobu, a aby čas, který mezitím uplyne, nebyl zcela ztracen, je v něm poskytována kandidátům na členství příležitost k soutěži v sebezdokonalování.

Příčiny omezené schopnosti Západu rozhodnout o přestavbě svých institucí je možné hledat jak v oblasti vnitřní politiky jednotlivých států, tak i v jejich širších mezistátních vztazích. Většina státníků si je vědoma velikých změn ve světě uskutečněných během několika posledních let a vynucujících si zásadní přestavbu. Žijí a působí však v demokratických zemích, a jsou proto dost značně závislí na mínění svých voličů, které nemají odvalu nebo možnost obratem změnit. Pád komunizmu, konec bipolarity a studené války vítala totiž většina občanů demokratických zemí jako konec hrozby další světové války, a proto i jako konec omezování a obětí jimi přináššených k upevnění obranyschopnosti jejich části světa. Takto uvolněné prostředky měly být použity na sociální a kulturní účely, na zažehnutí hospodářské deprese a nezaměstnanosti postihující jejich země. Nelze se tedy divit, že se státní prostředky, které se nemusejí nalézt na obranu země v době studené války a které by dnes měly být použity k překonání ekonomicko-politických trhlin a zdí mezi Západem a Východem Evropy, nalézají jen velmi těžko a sami politici se v mnoha zemích neodvažují souhlas s jejich opatřováním a vydáváním od svých voličů požadovat.²¹

Další okruh příčin liknavosti či nerozhodnosti Západu je často spatřován v postavení a vzájemných vztazích mocností. Důvodem je především skutečnost, že postupně končí éra rozhodujícího vlivu USA na bezpečnostní politiku v Evropě, vlivu vynuceného nejen studenou válkou a sovětskou hrozbou, ale i potřebou kontrolovat Německo uvnitř západní soustavy. SSSR se rozpadl a Německo se sjednotilo a zmohtnělo. Severoameričtí občané budou jen těžko souhlasit se stejnými oběťmi za zcela změněné situace. „*Německo je přirozeným hegemonem v evropské oblasti, jak pokud jde o obyvatelstvo, tak i co do hospodářské váhy a zeměpisné polohy,*“ píše William Wallace.²² Historie minulých sta let v Evropě však ukázala, jak obtížné bylo srovnat zájmy Německa se zájmy jeho sousedů, a proto byla v posledních desetiletích nutná severoamerická iniciativa, zajišťující kolektivní vedení v západní Evropě. Nyní si klademe otázku, zda a kdy bude německá vláda ochotna přijmout ústřední úlohu v kolektivním vedení Evropy a zda a kdy bude schopna přesvědčit své vlastní občany, že je to nutné, a své partnery, že jim z německé strany již žádné nebezpečí nehrozí. Je v zájmu upevnění evropské bezpečnosti a předcházení vzniku možných ohnisek napětí, aby se tak stalo v dohledné době.

Nezbytné rozlišení a vědomí spoluodpovědnosti

Základní význam v Partnerství pro mír má zásada uvedená v člancích 4, 5 a 6 Rámcového dokumentu. Jedná se o individuální programy, navržené a z větší části i financované samotnými účastníky. Každý účastnický stát tak dostává příležitost prokázat míru svého zájmu a své schopnosti podílet se na kolektivních akcích jak se členy NATO, tak i s ostatními partnery. V Partnerství pro mír jde toto dobrovolné (byť i ne svévolné) určení rozsahu přebíraných závazků mnohem dále než u obdobných asocičních či partnerských dohod s EU či ZEU. Předpokládám, že se tak stalo v souvislosti s nevyhnutelnou přestavbou, které se musí Severoatlantická aliance podrobit dříve než ostatní, má-li prokázat oprávnění své existence. Žádná ze západoevropských institucí se však nemůže izolovat a nerozšiřovat, ale nemůže se ani rozšiřovat neomezeně. Je proto nevyhnutelné rozlišování mezi uchazeči o členství v evropských institucích.

Na východ od střední Evropy jsou země příliš vzdálené, velké a složité problematikou řešitelnou mnohdy jen specifickými prostředky, odpovídajícími místním podmínkám.²³ Jim by proto měly být nabídnuty odlišné, specificky formulované dohody o spolupráci, asociaci či partnerství. Obdobné dohody by měly být uzavřeny se zeměmi, ležícími na jihovýchod od střední Evropy, pokud by zcela výjimečně některým z nich nebylo nabídnuto plné členství. Žádná ze zmíněných evropských institucí však nemůže dlouho otálet.

Přestaly již totiž být výběrovými kluby, zaujímavějšími pozice ve studené válce, ale staly se (anebo se již měly stát) regionálními institucemi odpovědnými za zavedení regionálního řádu. Jestliže toto své poslání včas nesplní, ať již pro neschopnost rozhodnout či přinést určité oběti, ohrozí tím podstatně i ty pořádky a podmínky, které se jim podařilo ve studené válce obhájit a udržet.

Malý středoevropský stát, jakým je Česká republika, nemůže nabídnoutou možností spolupráce s NATO v rámci Partnerství pro mír ani ignorovat, ani podceňovat.²⁴ Znamenalo by to podstupovat riziko, že se o jeho svrchovanosti a bezpečnosti bude rozhodovat tentokrát jeho vinou za jeho nepřítomnosti, jak se již stalo bez jeho přičinění vícekrát v minulosti. Rovněž není v zájmu naší země nedoceňovat a nevyužívat možnosti spolupracovat se sousedními státy. Vyhýbat se i termínu visegrádské země s odůvodněním, že nás dřívější vnucená integrace RVHP a Varšavská smlouva poškozovaly, nebo stavět do protikladu ideu integrace Evropy s ideou unifikace nebo sjednocení Evropy do společného federalistického státu je přístupem ahistorickým, svědčícím o nejasnosti v rozdílech mezi komunistickou a demokratickou integrací a federalizací Evropy.²⁵

V současném světě a ještě více v současné Evropě není možná jednostranná orientace na jednoho mocného spojence, která se ostatně ani v minulosti našemu státu neosvědčila. Nabízenou mezinárodní spoluprací, založenou na přijatelných demokratických zásadách, je třeba vítat a rozvíjet. Česká republika má dnes v NATO své představitele, kteří tam hájí a prosazují její zájmy. Otázky bezpečnosti jsou dnes chápány globálně, v pojetí teritoriálním i v širších věcných souvislostech – ekonomických, politických, ekologických. Dohody o Partnerství pro mír jsou dvoustranné, a proto nám umožňují uplatnit svůj názor a zájem. Musíme si však vždy být vědomi toho, že NATO samo je součástí širších integračních procesů, které neprobíhají vždy přímočaře a bezkonfliktně a o jejichž koordinaci a racionálnost je nutné soustavně usilovat. Je třeba sledovat a analyzovat rozdílné zájmy členů NATO (národní, skupinové, regionální, strategické, ekonomické aj.) a při vlastním postupu k nim přihlížet. Vlastní zájmy se musíme snažit prosazovat v regionální spolupráci. Přestože je Česká republika státem malým, není státem bezmocným, dokáže-li zodpovědně a uváženě přispívat svým dílem k výstavbě dokonalejší evropské budoucnosti. Partnerství pro mír je jedním z prostředků, jehož je nutné k dosažení tohoto cíle účelně využít.

¹ NATO Press Service – Press Communiqué M-1/94/2, 10. 1. 1994.

² Tamtéž.

³ US Information Service, February 3, 1994: Stephan A. Oxman, assistant secretary of State for European and Canadian affairs, before the subcommittee on Coalition Defense of the Senate Armed Services Committee and the Subcommittee on Europe of the Senate Foreign Relations Committee, February 1, 1994.

⁴ Viz Asmus, R. D., Kugler, R. L., Larrabee, F. S.: Building a New NATO. Foreign Affairs, Vol. 72, No. 4, s. 28–40.

⁵ Tamtéž, s. 35.

⁶ Kromě skupiny „atlantistů“, do níž bývá v NATO zahrnováno i Norsko, jsou za „evropanisty“ pokládány Francie, Španělsko, Belgie a Lucembursko; zbytek tvoří země Sřídedomoří a Německo s osobitou vlastní politikou.

⁷ Viz Radio Free Europe/RL Research Report, Vol. 3, No. 12, 25. 3. 1994, s. 2.

⁸ Viz Lidové noviny, 10. 11. 1993, s. 6.

⁹ The Washington Post, 26. 11. 1993.

¹⁰ Viz Lellouche, P.: O.T.A.N.: Le Rendez-vous Manque. Le Figaro, 6. 1. 1994.

¹¹ Jiným dojmem ovšem působí např. zpráva, že francouzský premiér Edouard Balladur dne 2. 11. 1993 ve svém projevu v Moskvě „zdůraznil, že by Rusko mělo hrát vedoucí úlohu na evropském kontinentě“. – Hospodářské noviny, 3. 11. 1993, s. 22.

¹² V interview poskytnutém deníku La Croix z 11. 1. 1994 žádal Pierre Lellouche přizvání zemí střední Evropy do NATO a zahájení procesu jejich postupného zapojování do NATO a ZEU.

¹³ Payne, J.: USA i NATO dávají od nás ruce pryč, ministři obrany členských zemí NATO odmítli přijmout střední Evropu. Lidové noviny, 10. 11. 1993, s. 6.

¹⁴ Gazeta Wyborcza, 15. 2. 1993.

¹⁵ Viz interview poskytnuté Le Soir (Brusel, 17. 12. 1994) a Washington Post, 4. 1. 1994.

¹⁶ Viz Brzezinski, Z.: Die überleitete Partnerschaft – Die falsche Strategie der Vereinigten Staaten gegenüber Russland. Europa Archiv, 10. 3. 1994, 5 Folge, s. 123–131. Srov. též Foreign Affairs, March–April 1994.

¹⁷ U.S. Policy Information and Texts, USIS Bonn, No. 9, 20. 1. 1994, s. 10.

¹⁸ Svobodomyšlný prezident Kazachstánu Nursultan Nazarbajev veřejně prohlásil, že „každý žvást o ochraně v Kazachstánu žijících Rusů připomíná doby Hitlera, který rovněž začínal s otázkou sudetských Němců“. – Interfax, 24. 11. 1993.

¹⁹ Obdobné myšlenky vyslovil prezident Václav Havel již v Hovorzech z Lán dne 28. 11. 1993: „Přespříliš přiblížit k různým přáním Ruska by vlastně znamenalo přistupovat na nějaké mocenské dělení Evropy; Západ by v této věci měl být velmi obezřetný, aby se nedopustil jakési nové Jalty... Rozšiřování NATO by se mělo dít na pozadí smluvně artikulovaného vztahu mezi touto aliancí a Ruskem.“ – Hospodářské noviny, 29. 11. 1993.

²⁰ Rámcový dokument Partnerství pro mír do 30. 3. 1994 podepsali představitelé následujících států (státy jsou uvedeny v časovém sledu podpisu): Rumunsko, Litva, Polsko, Estonsko, Maďarsko, Ukrajina, Slovensko, Bulharsko, Lotyšsko, Albánie, Česká republika, Moldova, Gruzie, Slovinsko. – NATO Review, No. 2, April 1994, s. 32.

²¹ Podle propočtů R. Baldwina uveřejněných v londýnském listu Guardian jsou i visegrádké země, které pokročily nejdále, nejméně o 30 % chudší, než je průměr Evropské unie. Přijetí této čtyřky zemí do EU by údajně zvýšilo její roční výdaje o 63,6 miliardy liber, což by vyžadovalo provést drastické škrtky, nebo zvýšit současnou příspěvky o 60 %. – Viz Lidové noviny, 10. 5. 1994, s. 1.

Na hlubší příčiny neprozíravého nedostatku ochoty občanů i politiků Západu přinést oběti v zájmu nezbytného nového uspořádání severní poloviny světa poukazuje Václav Havel ve své stati Výzva k oběti – společná odpovědnost Západu. Foreign Affairs, Vol. 73, No. 2, March–April 1994, s. 3–7.

²² Wallace, W.: European-Atlantic Security Institutions: Current State and Future Prospects. Conference on the Interaction of the EU and NATO. Rome, 21.–22. January 1994.

²³ Václav Havel píše: „... co se týká bezpečnostního uspořádání projektu Partnerství pro mír, jde o jednu věc, hovoříme-li o středoasijských republikách, jež jsou dnes členy Společenství nezávislých států, a něco naprosto odlišného je případ zemí, jakými jsou Maďarsko, Česká republika, Slovensko nebo Slovinsko.“ – Foreign Affairs, March–April 1994, Vol. 73, No. 2, s. 6.

²⁴ Odmítavý postoj ke spolupráci a zejména k členství České republiky v NATO zaujal ve své stati NATO, střední Evropa a cena bezpečnosti Petr Robejšek, zástupce ředitele mezinárodního institutu pro politiku a hospodářství Hans Rissen v Hamburku. Podle jeho názoru zůstat mimo NATO znamená ušetřit značné prostředky, které je možné vynaložit na upevnění ekonomiky – hlavní záruky bezpečnosti malé země. Budou-li sousední Polsko a Maďarsko členy NATO, je to o důvod více pro ČR tam nebýt, poněvadž NATO na ně dohlédne. Viz Hospodářské noviny, 6. 10. 1993, s. 23.

Ve vnitřních kruzích NATO se zemím, které chtějí mít více výhod, než odpovídá podstoupeným obětím, říká „freeriders“. Např. již výše citovaný William Wallace mezi ně zahrnuje Dánsko a Nizozemsko.

²⁵ Viz Klaus, V.: Integrace České republiky do evropských struktur. Lidové noviny, 18. 5. 1994, s. 9.

Poznámka: Plný text dokumentu Partnerství pro mír – Výzva byl uveřejněn v časopise Mezinárodní politika, 1/1994.